

ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 125. YILINA ARMAĞAN

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK VE TARİHİ ANITLARIN İŞLEVLENDİRİLMESİ: ASPENDOS TİYATROSU

Füsun TÜLEK*

ÖZET

Cumhuriyetimizin kuruluşunun ilk yılından itibaren Büyük Önder'in duyarlı ve derin ilgisiyle tarihi ve arkeolojik araştırma ve incelemeler başlatılmış, ilgili kurum ve eğitim programları açılmıştır. Atatürk, Anadolu'da yeşermiş uygarlıkların günümüze kalan anıt ve eserlerinin korunması konusuna da ilgi göstermiştir. Tarih ve koruma bilinci doğrultusunda anıtların onarılmalarını istemekle kalmamış, derin duyarlılık ve sağ duyu ile bu anıtların maksatlarına uygun kullanımları konusunda direktifler vermiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin hemen ilk yıllarında onarılarak kullanıma açılan tarihi anıtlardan biri de antik Aspendos kenti tiyatrosudur. Tarihi anıt ve eserlerin onarılarak korunmaları ve devamlılıklarının sağlanabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış, kurumlar oluşturulmuş, ve bunları etkin kılacak uzmanlardan oluşan bir koruma kurulu kurulmuştur. Atatürk'ün sağ duyululuğu ve ileri görüşlülüğüyle genç Cumhuriyetimiz tarihi anıt ve eserleri koruma konusunda da çağını yakalamıştır.

ABSTRACT

Researches and studies in history and archaeology have been commenced and related institutions and education programs have been established since the foundation of the Republic due to the profound concern and insight of our Great Leader. Atatürk had deep interest in preserving the monuments and cultural heritage of the ancient civilizations that flourished in Anatolia. He, having the awarenes of cultural heritage preservation did not only order the restoration of the ancient monuments but he also noted that they should function in what they are built for. The theater of the ancient city Aspendos is one of the ancient monuments restored at the outset of the Republic. The young Republic passed legislations to restore and to maintain the ancient monuments, and established council of preservation composed of experts that would put the regulations in effect. The young Republic with the profound insight and wisdom of Atatürk achieved to contemporize preservation of the ancient monuments and cultural heritage

GİRİŞ

1930-35 yılları arası Mustafa Kemal Atatürk, üç kez gerçekleşen Antalya ziyaretlerinin ilki olan 9 Mart 1930 tarihinde antik Aspendos kentini ve tiyatrosunu ziyaret etmiştir. Günümüze değin özgün olarak ayakta kalabilmiş bu anıtsal yapının *restore edilmesini ve tarihi eserleri yaşatabilmek için, bu eserlere maksatları istikametinde hayatiyet kazandırılmasını* istemiştir.[1]

Büyük Önder'in bu isteği, yalnızca tarihe ve geçmiş uygarlıklara olan ilginin göstergesi olmamış, Anadolu'da yeşermiş uygarlıkların günümüze kadar gelebilmiş anıtlarının da korunup yaşatılması ve geleceğe miras olarak kalmalarının sağlanması için bir düstur olmuştur. Anıtların yaşatılması için onarılarak işlevlendirilmeleri bugün için dahi son derece çağdaş ve modern bir anlayıştır. Günümüzde bir çok tarihi yapı onarılmış ve onarılmaktadır. Bir çoğunun da onarım projesi gündemdedir. Bugün gözetilen ilke, tarihi anıtların özgünlüklerinin korunarak asıllarına uygun olarak onarılmalarıdır. Onarım sonrasında anıtların yapılış ruh ve amacına uygun olarak korunması ve bu bağlamda, yapılış amaçları doğrultusunda işlev kazandırılması en uygun olanıdır.[2] Nitekim, bugün, antik Aspendos tiyatrosu yapılış amacına ve ruhuna uygun biçimde kullanılmaktadır. Yapı, gerek tarih içinde gerekse 1930'larda yapılan onarımlar sayesinde bugün sağlam ve kullanılır

*Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.

[1] Nezih Başgelen, "Atatürk'ün Yaşamında Eski Eserler, Müzeler, Arkeoloji ve Kazılar", **Arkeoloji ve Sanat**. 87, Kasım-Aralık 1998. s.2.

[2] Doğan Kuban, **Türkiye'de Kentsel Koruma**, İstanbul, 2001, s.21.

haldedir. Antik Aspendos tiyatrosu mükemmel akustiği ile, bugün, ayrıca bir teknolojik düzeneğe gerek olmaksızın müzik gösterileri ve konserler için kullanılabilmektedir. Antik Aspendos tiyatrosu örneği ile Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Atamızın sağ duyululuğu ve ileri görüşlülüğü ile bugün çağdaş bir korumacılık ve işlevlendirme uygulamasına sahibiz. Bu öyle sağduyulu bir öngörüdür ki, Büyük Önder'in antik Aspendos tiyatrosunun onarılıp amacına uygun kullanılması direktifini verişinden bir yıl sonra, 1931'de, Atina'da toplanan tarihi anıtların korunmasına ilişkin uluslar arası bir konferans, 'yapıların estetik ve tarihi kimliklerine saygılı bir amaca dönük olarak kullanılmalarını' tavsiye edecektir.

Tarihi anıtlar ve eserlerin korunması çalışmalarına hemen Cumhuriyetin ilk yılında başlanmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyet'inde müzeler açılmış, kazılar yapılmış ve tarihi anıtlar onarılmıştır. Bazı anıtlar, müze olarak işlevlendirilip korunmuş, ayrıca, taşınabilir eserlerin de korunabilmesi ve sergilenmeleri için yeni müze binaları da yapılmıştır.[3] Tarihi ve kültürel varlıkları koruma bilincine Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren sahip olunduğunu gösteren en güzel örnek 1924'te, Topkapı Sarayı'nın onarılıp müze olarak açılmasıdır. Cumhuriyetin ilk müze binası inşaatı 1926'da başlanıp 1930'da açılışı yapılan Etnografya Müzesi de bu konuya verilen önem ve duyarlılığı göstermesi açısından önemlidir.

A. ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ VE ANITLARLA İLGİLİ DİREKTİFLERİ

Yurt gezilerinde ören yerleri, anıtlar ve müzeleri de ziyaret eden Atatürk, çalışmaları yerinde inceleyerek konuya ilgisini her daim göstermiştir. Sultanahmet caminin restorasyonunu incelemiş ve Ayasofya'nın da restore edilerek müze olarak korunmasını istemiştir. Nitekim, 24 Kasım 1934 tarih ve 94041 sayılı tezkere Ayasofyanın müze olarak açılmasını onaylar ve düzenler;

> *"eşsiz bir mimarlık sanat abidesi olan İstanbul'daki Ayasofya camiinin tarihi vaziyeti itibariyle müzeye çevrilmesi bütün şark alemini sevindireceği ve insanlığa yeni bir ilim müessesesi kazandıracağı cihetle bunun müzeye çevrilmesi, çevresindeki evkafa ait dükkanların yıktırılması ve diğerlerinin de evkafça istimlak edilmesi suretiyle güzelleştirilmesi ve tamiri ve daimi muhafazası masraflarına karşılık da evkafça bu sene...."*

Konya gezisinde de incelediği anıtların bakımsızlığından etkilenmiş ve hemen 23 Mart 1933 günü Başvekil İsmet Paşa'ya telgraf çekmiştir;

> *"Memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri, ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mutahassıslarına kat'i lüzum vardır. Bunun için maarifce harice tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisi muvafık olacağı fikrindeyim."*[4]

---

[3] İlk onarım ve temizlik çalışması biten Ayasofya 1.2.1935'te resmen müze olarak açılmıştır. Daha sonra Yapıda İstanbul Bizans Enstitüsü ve ayrıca müze müdürlüğünün de onarım ve mozaik temizlik çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar UNESCO desteği ile günümüzde de sürmektedir. Cahide Tamer, **İstanbul Bizans Anıtları ve Onarımı,** İstanbul, 2003, s.224.

[4] Osman Sümer, "Atatürk'ün Tarih, Arkeoloji, Eski Eserler ve Sanat Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri". **ICOM-Türkiye Milli Komitesi HABER BÜLTENİ** : *Bulletin du Comité National Turc de l'ICOM.* Sayı: VIII-

Bir anıt kullanıldığında yaşayan ve yaşanan yapı olacağını, böylelikle düzenli bakım görüp korunacağının bilinci ile Atatürk, anıtların korunmasına ilişkin duyarlılık göstermekle kalmamış, bu çalışmaların olması gereken doğrultuda yürümesi için gerekli düzenlemeler de yaptırmıştır. 1935 yılında, Afet İnan ve Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel'e on maddelik bir direktif dikte ettirir[5]:

1- Her türlü tarihi vesika, malzeme ve abideleri bulma, toplamak ve muhafaza ve restore etmek,

2- Memleket içinde ve dağınık bir halde açıkta duran tarihi eserleri tahrip olunmak, çalınmak, satılmak, ziya'a uğramak ve zamanla kendi kendine harap olmak tehlikesinden masun bulundurmak için hükümetçe bütün tedbirler alınmak,

3- Hükümet otoritelerinin ve belediyelerin yakın ilgi, takip ve mesuliyetleri altında Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halk Evleri'ne ve parti organlarına açtıracağı sürekli ve usanmaz bir propaganda faaliyeti ile ve Basın Yayın Umum Müdürlüğü nezareti ve takibi altında günlük gazete ve mecmualarda yaptırılacak sürekli, tesirli, popüler neşriyatla, bu milli tarih mallarının asıl sahibi olan Türk halkına muhafaza ettirmek,

4- Gerek içeride ve gerek dışarıdaki müzeler ve kütüphanelerde mevcut eski eserlerin ve tabloların kopyalarından koleksiyonlar vücuda getirmek,

5- Ankara, İstanbul, Bursa İzmir, Edirne de muayyen devirlere ve kültürlere ait eserleri toplayarak bu şehirleri büyük üslupta birer eski esrler ve abideler merkezi haline koymak,

6- Ecnebi tarih ekspedisyonların büyük sermayelerle başardıkları kazıları, ileride mali kudretimizin vüs atlı zamanında yapmak üzere, şimdilik, küçük mikyaslarda kazılar tertibi ile arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ve keşifler yapmak,

7- Memleket içinde ve dışındaki mühim kazı ve keşif yerlerine seyahatler tertip ederek, bulunan tarihi eserler ve abideler üzerinde ilmi tetkikler yapmak,

8- Hükümete düşen işleri, bu projeleri uygulamakla görevli komisyonların Hükümet nezdinde takip etmeleri,

9- Yabancı bilim müesseleriyle ve otoriteleriyle, mütehassıslarla işbirliği kurmak,

10- Kültür Bakanlığının verimli yardımını, işbirliğini sağlamak.

Atatürk, kültürel mirasımıza karşı ilgi ve duyarlılığını son nefesine kadar sürdürmüş, hasta yatağında bile tarih profesörü Afet İnan'dan bu konularda bilgiler almıştır.

B. KORUMACILIK EĞİTİMİ, KURUM, KURUL VE YASAL DÜZENLEMELER

Genç Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren tarihi araştırmak, incelemek, ve anıtları onarıp işlevlendirmek için ilgili kurum, yasal düzenlemeler, ve bunları etkin kullanacak ve etkinleştirecek donanımlı kuşaklara gereksinim görülür ve gerekli adımlar atılır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Büyük Önder'in teşviki ile başlayan korumacılık anlayışı üniversitelerimizde eğitimin bir kolu haline gelmiş ve "ilk bilinçli ve bilimsel çalışma, *Milli Mimari Semineri* ismi altında 1932 yılında Güzel Sanatlar Akademisinde başlamıştır".[6] Daha sonra çeşitli üniversitelerimizde Restorasyon Bölümü, Sanat ve Mimarlık Tarihi kürsüsü ve Mimarlık Tarihi ve Restorasyon kürsüsü isimleri altında mimari restorasyon ve konservasyon programlarında genç kuşaklar yetişmeye başlamıştır. Bugün, ülkemizde Yüksek Öğrenime

---

IX. 1967. 120; Tahsin Özgüç, "Atatürk et l'archéologie", **Mémorial Atatürk**. *Études d'archéologie et de Philologie Anatoliènnes*. Institut Français d'études Anatoliènnes. Paris. 1982. 10.

[5] İğdemir Uluğ, **Yılların İçinde,**. Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-S.31, Ankara, 1976, s.209.

[6] Feridun Akozan, **Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunları**, 1977, İstanbul, s.21.

bağlı iki yıllık eğitim programı halinde birbirinden ayrı ya yüksek lisans programları olarak ya da ön lisans programları olarak bölüm ve yüksek okullar halinde düzenlenmiş tarihi anıt ve eserlerin koruma ve onarımlarını kapsayan 'mimari restorasyon' ve 'restorasyon ve konservasyon' eğitimi verilmektedir.[7]

Ülkemizde eski eser korumacılığı bilinci ve ilgili yasal düzenlemeler ilk defa ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında belirmeye başlamıştır. 1845 yılı ve sonrasında Tophane yöneticisi Fethi Ahmet Paşa eski eserleri Aya İrini'de toplar ve sonra bu eserler Mecmâ-i Âsâr-ı Âtika olarak düzenlenir. Âsâr-ı Âtika Nizamnamesi 24 Mart 1873'te Osman Hamdi Bey'in girişimiyle düzenlendiğinde *tarihi anıt* tanımlaması son derece sınırlı kalır. 10 Nisan 1906 tarihli Âsâr-ı Âtika Nizamnamesi ise daha çok arkeolojik taşınır ve taşınmaz varlıklarla ilgilidir. Nihayet 30 Temmuz 1914'te Muhafaza-i Abidât Nizamnamesi düzenlenmişse de bu yasal düzenlemeleri etkinleştirecek olan kurum, Muhafaza-i Âsâr-ı Âtika Encümeni kurulması için genç Cumhuriyet'in ilk yılı 1924'ü beklemek gerekir. Tarihi anıtlarla ilgilenecek bu kurumun teşkilatlanması ve görevlerine ilişkin talimname Maarif Vekaleti tarafından çıkarılır. 2 Temmuz 1951'de 5805 sayılı Yasa ile kültür mirasının korunmasına ilişkin yasal düzenleme yapılarak *Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu* oluşturulur.[8] Bu kurulun görevi, tarihi anıtların korunması, onarımı ve restorasyonunda uygulanacak ilkeleri belirlemek, bilimsel değerlendirmede bulunmak, ve yapıların onarım sorunlarına ilişkin çözüm üretmekti. 25.4.1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Yasası 'sit' kavramını getirmiş, ve anıt koruma anlayışını anıtı yalnızca bulunduğu parsel içinde değil çevresini de kapsayarak bütüncül bir alan koruma anlayışı getirerek genişletmiştir. 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Yasası anıtların ülke çapında korunabilmesi için Koruma Kurulunun geniş örgütlenmesine olanak sağlamıştır. Ülke çapına yayılan Koruma Kurullarına ilişkin düzenlemeler Cumhuriyet'in ilk yıllarından bugüne genişleyerek devam etmektedir. Bugün, son düzenlemelerle sayıları yirmiyi aşan *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları* ülke çapında korumacılığın yasal düzenlemeler doğrultusunda yapılmasını gözeten çalışmalarını sürdürmektedirler.

C. ANITLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN ULUSLAR ARASI DÜZENLEMELER

Tarihi eserlerin birer antika olarak koleksiyonerliği ve antik yerleşimlerin kazılarının onsekizinci yüzyılda başladığı Avrupa'da, tarihi anıtların restore edilerek korunmaları anlayışı ilk defa ondokuzuncu yüzyılın ortasında ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nde Büyük Önderin sağ duyulu ve ileri görüşlülükle anıtların onarılarak korunması isteği ile uygulamaların başlatıldığı yıllarda, Avrupa'da ilk uluslar arası mimari restorasyon konferansı düzenlenmiştir. "*Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslar arası Konferansı*" 1931 yılında Atina'da gerçekleşir. 1931 Atina Konferansı'nda tarihi anıtların mimari restorasyonun daha bilimsel yapılmasını sağlamak amacıyla ilke kararları alınmıştır. Bu ilke kararlarından biri de "yapıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için kullanılmaları önerilir, ancak bu kullanım onların estetik ve tarihi

[7] Bugün bu eğitim programlarının birbirleri ile işbirliği içinde olmaları ve bütünleyici çalışmaları gereksinim haline gelmiştir. Her bir eğitim programı farklı perspektif ve akademik yaklaşımla eğitim vermektedir. Restorasyon ve konservasyon alanında temel fen bilimleri ve temel sanat dallarını da kapsayacak dört yıllık bir lisans eğitimi sonrasında yüksek lisans programlarında uzmanlaşma olması daha bütüncül ve verimli olacağı düşünülmektedir.

[8] Akozan, s.23.

kimliklerine saygılı bir amaca dönük olmalıdır" denir.[9] O günden günümüze mimari mirasın ve genelde kültürel ve tarihi mirasın korunması üzerine 1964 *Venedik Tüzüğü*, 1972 Paris *Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunmasına dair Sözleşme*, 1976 *UNESCO Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması İlkeleri* ve 1987 *ICOMOS Tarihi Kentlerin Korunması*, 1992 Valetta/Malta *Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi* ve 1996 *HABITAT II İstanbul* gibi tüzükler ve ilke kararlarının alındığı bir çok toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılarda güncel sorunları yanıtlayan çağdaş yaklaşımlar getirilmiş, koruma kavramı restorasyon - konservasyon kavramlarıyla çeşitlenmiş, ön müdahaleci koruma, pasif koruma, eser-anıt koruma, obje koruma, mimari koruma, arkeolojik alan koruma, arkeolojik sit, kentsel sit, kentsel koruma, kültürel ve tarihi varlık, kültürel miras gibi yeni terminolojiler yeni kavramlar gelişmiştir.[10]

D. ONARILAN ANITLAR VE ASPENDOS TİYATROSU

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul'da Ayasofya, Sultan Ahmet, Fethiye, Kariye ve Perizat Hatun Camii, Konya'da Mevlana Dergahı, Aleaddin, ve Sahip Ata Camii, Karatay, ve Sırçalı medreseleri, Sultan Hanı, Ankara'da Abdülkadiri İsfehani Mescidi, Eskişehir Alaaddin Camii, Gaziantep'te Handaniye, ve Nuri Paşa Camii, Akşehir'de Taş Medrese ve İmaret Camii, Aksaray'da Zinciriye Medresesi, Antalya'da Aspendos tiyatrosu gibi ayakta kalan yapıların ilk elde mimari restorasyonları yapılmıştır. 1950'lerde ise İstanbul surlarının onarımı ile tarihi ve kültürel varlıklarımızın bakım ve onarımları devam etmiştir.[11]

Aspendos tiyatrosu mimari koruması gerçekleştirilen ilk bir kaç tarihi yapıdan biri olmasını Anadolu'da en iyi ayakta kalmış antik tiyatro olmasına borçludur. Büyük Önder anıtı gezdiğinde tiyatro binası, halen kütlesel özgün formunu koruyarak hemen hemen tümüyle ayaktadır. 1930'larda yapının ilk oturma sıralarını otlar sarmış olsa da statiği bozulmamış duvarları sağlam durumdadır. Anıta ilişkin yapılan ilk çalışmalarda tiyatronun en üstünde bulunan kemerli arkadının iç duvarlarında çini kırıkları bulunmuştur, yalnızca.[12] Selçuklu çinisi olan bu buluntular yapının Selçuklular zamanında kullanıldığının kanıtlarından biridir.

Çini buluntuları, yapının nasıl olup da statiği bozulmadan duvarları yıkılmadan 1800 yıl ayakta kaldığının da ip ucunu vermektedir. Tiyatro onüçüncü yüzyılda farklı işlevle kullanılmış ve bu esnada da onarım görmüştür. Onüçüncü yüzyılda Antalya üzerine sefer düzenleyen Selçuklu Sultanı Aleaddin Keykubat büyük ölçüde ayakta duran bu kale görünümlü yapıyı kendine konaklama ve karargah olarak seçmiştir. Bu dönemde onarım gören tiyatronun içerden bakıldığında bir kule formunda olan güney paradosu üstünde yükselen merdiven kulesi Sultan'ın konutu olarak kullanılmıştır. Kulenin dış cephesinde o zamandan kalma kırmızı boya ile yapılmış geometrik bezemeler bugün dahi görülmektedir.

Aspendos Tiyatrosu'nda ilk yapılan bilimsel çalışma esnasında biri Grekçe diğeri Latince iki yazıt bulunmuştur ve bu yazıtlar yapının hem mimarının ismini vermiş hem de tarihlenmesine yardımcı olmuştur.[13]Yazıtlardan Grekçe olanı mimarın, olasılıkla Aspendos'un yerlisi, Theodoros'un oğlu Zenon olduğunu belirtir. Latince olan yazıt ise tiyatronun

---

[9] Zeynep Ahunbay, "Çağdaş Restorasyon Kuramına Doğru", **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, İstanbul, 1998, 18; Hasan Tahsin Uçankuş, "Arkeolojide ve Mimaride Onarım", **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi ARKEOLOJİ**, Ankara, 2000, s.719.

[10]Mehmet Özdoğan, **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, İstanbul , 2006, s.86.

[11] Cahide Tamer, **İstanbul Bizans Anıtları ve Onarımı**, İstanbul, 2003, s.13-120.

[12] Aziz Ogan, "Aspendos" ,**Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi**, I. İstanbul, 1933, s.100.

[13] Charles Lanckoronski, G. Niemann, E. Petersen., **Les Villes de la Pamphylie et de la Pisidi,**. *I.* Paris, 1890, s.96.

yapımından Curtis Crispinus Arruntianus ve Curtis Auspicatus Titinnianus'un sorumlu olduğunu yapının yerel tanrılar ve imparatorluk ailesine adandığını belirtir. Yazıtlardan tiyatronun Antoninler zamanında Marcus Aurelius'un (M.S. 161-180) imparatorluğu döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tiyatro, plan tipi olarak Greko-Romen özellikler göstermektedir. Sahne binası - *scene* batıya bakar tiyatronun dinleyici kısmı - *theatron* ise arkasındaki dağın yamacına yaslanmıştır. Yarım daire formundaki tiyatronun sahne binası özgün yüksekliğini korumuştur. Tiyatronun 23.88 m çapında olan orkestrası balustradlarla *cavea* - oturma kısımdan ayrılır. Oturma kısmı 40 sıralı olup *diazoma* – yatay yerleştirilmiş yürüyüş yolu ile ikiye bölünmüştür. Merdivenler alt cavea ve üst caveada bulunan oturma sıralarına geçişi ve en üstte bulunan arkada ulaşımı sağlarlar. Küçük basamaklı 10 adet merdiven orkestradan diazomaya çıkış olanağı sağlayarak alt caveada bulunan oturma sıralarını 9 kerkidese bölmekte, üst caveada ise 21 merdiven oturma sıralarını 20 kerkidese bölmektedir. Üst caveanın bitiminde 49 kemerli bir arkad theatronu yarım daire formunu çevreler. Tiyatronun orkestrasının 500 kişi alabilecek kapasitede ve theatronun kapasitesi ise 7000 kişilik olarak tahmin edilmektedir.[14]

Tiyatronun sahne binası dışarı doğru çıkık yerleştirildiğinden *analemma* – ön cephe duvarları içerlek kalmış durumdadır ve bu dışarı doğru çıkıklık sahne binası önünde yarattığı boşluk ile orkestranın hafif U-formu ya da adeta bir at nalı formu kazanmasını sağlamaktadır. Tiyatronun girişi – *parados* yanlarda bulunmaktadır. Her iki *paradoi* merdivenlerle seyircinin ikinci katta olan diazomaya doğrudan girişini sağlamaktadır. Sahne binası *scaenae frons* – sahne cephe duvarı ve *proscene*- sahne platformu oluşmaktadır. Scaenae frons 62.48 m uzunlukta ve proscene orkestradan 1.60 m yükseklikte 4.10 m derinliktedir. Scaenae fronstan prosceneye 5 adet kapı açılır. Bunların ortada olan büyüğü *porta regia* yanlardaki küçükler ise *portae hospitales* olarak tanımlanır. Konglomera bloklarıyla örülmüş olan yapının kapı ve pencere çerçeveleri kireç taşındandır. Mermer mimari plastik ile kaplı sahne binası iki katlı onar adet *aediculai* barındırmaktadır. Bu *aediculai* arasında altta 9 üstte 8 adet niş bulunmakta ve bu nişlerin iki yanlarındaki sütünlar yuvarlak ya da üçgen alınlıkları taşımaktadırlar. Bu nişler ve alınlıklar mimari bezeme ile son derece süslü olup içleri imparator, tanrı ve tanrıçaların heykelleri ile süslüydüler. Bezeme tarzı olarak da son derece canlı ve hareketli bir façada sahip olan sahne binası Antoninler dönemi Barok sanat anlayışı özellikleri gösterir. Sahne binasının bu tekdüze olmayan bezemesi bir psikolojik işlevi de yüklenir; theatronda eğlenmek üzere oturan Romalı dinleyicinin gözünün önünde yükselen bu kıvrak canlı bezemeli cephe göz zevkine de hitap etmiş olmalıdır.

Tüm bu özelliklerinin yanı sıra Aspendos tiyatrosunu Anadolu'da ayakta kalan diğer Greko-Romen tiyatrolardan farklı kılan özellik mükemmel akustiğe sahip olmasıdır. Sahne binası ve theatron yalnızca tiyatronun birer mimari elemanları olmayıp yapılışlarında uygulanan teknikle mükemmel akustiği de sağlamaktadırlar. Theatronun yarım daire formunda olması, ve caveanın eğiminin en az 12 derece ve duyma açısının 4 dereceden büyük olması gerekmektedir. Aspendos tiyatrosunda eğim 30 derece duyma açısı ise 17 derecedir, ve sahneden gelen sesin dinleyiciye ulaşmada ortalama uzaklığının oranı ise 0.63'tür.[15] Böylelikle, Aspendos tiyatrosunda ses hiç yankılanmamaktadır. Günümüzde antik dönemde olduğu gibi, bu yapıda temsiller ve konserler verilmektedir. Ses düzeni çok iyi olan ve hiçbir

[14] Lanckoronski, s.108; Demet Irklı. "Acoustical Properties of Ancient Theatres and Their Effects on the Design of Contemporary Auditoria", **International Conference on Studies in Ancient Structures**, *14-18 Temmuz 1997*, YTÜ, İstanbul, 1997, s.169. Irklı oturma kapasitesini 9054 olarak hesaplamıştır.

[15] Irklı, s.168-169.

elektronik ses düzeneğine ihtiyaç olmayan yapıda sahnedeki fısıltı şeklindeki replik ve melodi dahi en üst oturma sıra sıralarında rahatlıkla duyulabilmektedir.

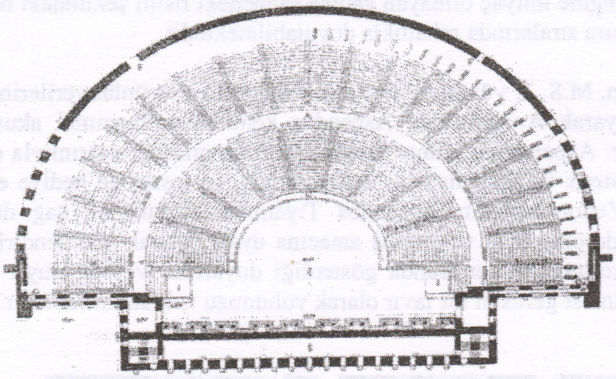
Mimar Zenon, M.S. 2. yüzyılda, yaşadığı dönemin kültürünün verilerini doğru ve titiz bir teknikle uygulayarak Anadolu'nun Aspendos kentinde mükemmel akustiğe sahip bir tiyatro inşaa etmiştir. Aspendoslu mimar Zenon, yalnızca mimari tasarımıyla değil, geometri ve fizik bilgisiyle estetik ve kullanışlı bir anıt yaratmış, ve insanlığa hediye etmiştir. Bugün bize miras kalan Zenon'un anıtı Aspendos Tiyatrosu, Atatürk'ün sağ duyulu ve ileri görüşlülüğü sayesinde onarılmış ve yapılış amacına uygun olarak işlevlendirilmiştir. Büyük Önder'in anıtların korunması konusunda gösterdiği duyarlılık ve sağ duyu bugün tüm bu çalışmalarda gösterilmesi gereken bir tavır olarak yolumuzu ışıklandırmaktadır.

Resim1: Mustafa Kemal Atatürk Aspendos tiyatrosu ön cephesinde.

Resim 2: Mustafa Kemal Atatürk gezi heyeti ile birlikte Aspendos tiyatrosu oturma sıralarında yukarı galeriye doğru işaret etmekte.

Çiz.1. Aspendos Tiyatrosu (Lanckoronski, 1890)

KAYNAKÇA

AHUNBAY, Zeynep, "Çağdaş Restorasyon Kuramına Doğru", **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon,** İstanbul, 1998

AKOZAN, Feridun, **Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunları,** İstanbul, 1977.

BAŞGELEN, Nezih, "Atatürk'ün Yaşamında Eski Eserler, Müzeler, Arkeoloji ve Kazılar", **Arkeoloji ve Sanat,** 87 Kasım-Aralık 2-5 1998.

IĞDEMİR, Uluğ, **Yılların İçinden,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-S.31, Ankara, 1976.

IRKLI, Demet, "Acoustical Properties of Ancient Theatres and Their Effects on the Design of Contemporary Auditoria", *International Conference on Studies in Ancient Structures, 14-18 Temmuz 1997,* YTÜ, İstanbul, 1997.

KUBAN, Doğan, **Türkiye'de Kentsel Koruma,** İstanbul, 2001.

LANCKORONSKİ, Charles, 1890, Lanckoronski, C., G. Niemann, E. Petersen., **Les Villes de la Pamphylie et de la Pisidie,** *I.* Paris, 1890.

OGAN, Aziz, "Aspendos" **Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi,** I. İstanbul, 1993.

ÖZDOĞAN, Mehmet, **Arkeolojinin Politikası ve Politik bir Araç olarak Arkeoloji,** İstanbul, 2006.

ÖZGÜÇ, Tahsin, "Atatürk et l'archéologie", *Mémorial Atatürk. Études d'archéologie et de Philologie Anatoliènnes,* Institut Français d'études Anatoliènnes, Paris, 1982.

SÜMER, Osman, "Atatürk'ün Tarih, Arkeoloji, Eski Eserler ve Sanat Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri", **ICOM-Türkiye Milli Komitesi HABER BÜLTENİ** *: Bulletin du Comité National Turc de l'ICOM,* S. VIII-IX. 1967.

TAMER, Cahide, 2003, *İstanbul Bizans Anıtları ve Onarımı,* İstanbul.

UÇANKUŞ, Hasan Tahsin, "Arkeolojide ve Mimaride Onarım", **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi ARKEOLOJİ,** Ankara, 2000.